

4. Brandes, M. P. (2004). The style of the text. Theoretical course. Moscow: Progress-Tradycyja; YNFA-M [in Russian].
5. Ghrycenko, Gh. M. (2007). Reduction and expansion syntax of contemporary fiction in the editor`s work // Linguistic Studies. (Issue 15), (pp. 440-444). Donecjk: DonNU [in Ukrainian].
6. Dashvar, L. Coating. Retrieved from <http://www.e-reading.club/book.php?book=1041831> [in Ukrainian].
7. Deghtjarjova, I. (2007). Intertextuality as a way of individual Izdryk`s text. Kuljtura slova, issue. 68–69, pp. 12–17 [in Ukrainian].
8. Denysenko, L. Echoes from the deceased grandfather to the dead. Retrieved from <http://www.rulit.me/books/vidlunnya-vid-zagiblogo-dida-do-pomerlogo-read-368595-1.html> [in Ukrainian].
9. Deresh, L. James`s head. Retrieved from <http://javalibre.com.ua/java-book/book/2911059> [in Ukrainian].
10. Deresh, L. The Peacemaker. Retrieved from <http://www.e-reading.club/book.php?book=1025996> [in Ukrainian].
11. Dochyneć, M. Many years. Happy years. Retrieved from // <http://www.e-reading.club/book.php?book=1008824> [in Ukrainian].
12. Zabuzhko, O. (2000). Tale of guelder rose pipe. Kyiv: Fakt [in Ukrainian].
13. Zaghrebeljnyj, P. Zagrebelniy`s preface to «Daily rod represents». Retrieved from <http://library.kr.ua/elib/pashkovskiy/shodenniyez.html> [in Ukrainian].
14. Majdanchenko, P. I. (1999). Ukrainian ornamental expressionism: the characteristics of the phenomenon. Naukovyj visnyk Izmajiljskogho derzhavnogho pedagoghichnogho instytutu, 7, Izmajil, pp. 67–71 [in Ukrainian].
15. Morokhovskij, A. N., Vorobjeva, O. P., Lykshosherst, N. Y. & Tymoshenko Z. V. (1984) Stylistics of the German language. Kyiv: Vyshha shkola [in Ukrainian].
16. Pashkovskij, Je. (1999). Daily staff. Kyjiv: Gheneza [in Ukrainian].
17. Parov`jak, I. I. (2015). Expressive potential syntactic units in the German postmodern text. Candidate`s thesis. Chernivci [in Ukrainian].
18. Poetry workshop: Poetry, prose, analyst reviews. Retrieved from <http://maysterni.com/> [in Ukrainian].
19. Polezhaka, A. Poetry. Retrieved from <http://dotyk.in.ua/polezhaka.html> [in Ukrainian].
20. Rymaruk, I. Bermuda triangle. Book of triptych. Retrieved from <http://1576.ua/books/1824> [in Ukrainian].
21. Site of eBooks «E-reading Club». Retrieved from // <http://www.e-reading.club> [in Ukrainian].
22. Parov`jak I. I. (2015) Expressive potential syntactic units in the German postmodern text. Candidate`s thesis Chernivci [in Ukrainian].

УДК 821.161.1-31.09

*Стельмах Анна Андріївна,
бакалавр Київського національного
університету ім. Т. Шевченка
anna.stelmax.96@mail.ru*

ПОЕТИКА МЕЖІ В РОМАНІ Ф.М. ДОСТОЄВСЬКОГО «ЗЛОЧИН І КАРА»

Мета роботи. Стаття присвячена дослідженню поетики в романі Ф. М. Достоевського «Злочин і кара». Проаналізовано динаміку змін стану Раскольнікова на фізичному, душевному та духовному рівнях. **Методологія** полягає в застосуванні структурно-семіотичного, культурно-історичного, текстологічного методів та методу психоаналізу. **Наукова новизна** роботи визначається дослідженням взаємозв'язку ідеї роману та її формальними проявами у тексті. Проведений аналіз розвитку свідомості дає можливість зробити **висновок** про те, що фізичний стан Раскольнікова (його хвороба) був причиною злочину. Від динаміки змін стану Раскольнікова залежить розвиток дії в романі.

Ключові слова: межа, злочин і кара, зміна стану, ідея.

Стельмах Анна Андреевна, бакалавр Киевского национального университета им.Т.Шевченка

Поэтика границы в романе Ф.М.Достоевского «Преступление и наказание»

Цель работы. Статья посвящена исследованию поэтики границы в романе Ф. М. Достоевского «Преступление и наказание». Проанализирована динамика изменений состояния Раскольникова на физическом, душевном и духовном уровнях. **Методология** заключается в применении структурно-семиотического, культурно-исторического, текстологического методов и метода психоанализа. **Научная новизна** определяется исследованием взаимосвязи идеи романа и ее формальными выражениями в тексте. Проведенный анализ развития сознания дает возможность сделать **вывод** о том, что физическое состояние Раскольникова (его болезнь) было причиной преступления. От динамики изменений состояния Раскольникова зависит развитие действия в романе.

Ключевые слова: граница, преступление и наказание, изменение состояния, идея.

Stelmakh Anna, bachelor of the Taras Shevchenko National University of Kyiv

The poetics of boundary in the Fedor Dostoevsky's novel «Crime and Punishment»

Purpose of Article. The article is intended to research of the poetics of boundary in Fedor Dostoevsky's novel «Crime and Punishment». The dynamics of Raskolnikov's state changes on the physical, mental and spiritual levels was analysed. **Methodology.** The methodology, used in the study, consists in using of the structural-semiotic, cultural-historical, textual methods and the method of psychoanalysis. **Scientific novelty.** The novelty of article is determined by the research of the relationship of the novel's idea and its formal expression in the text. **Conclusions.** The analysis of the development of consciousness makes it possible to conclude, that the physical state of Raskolnikov (his illness) was the reason of the crime. The development of the actions in the novel depends on the dynamics of Raskolnikov state changes.

Keywords: boundary, crime and punishment, a change of conditions, idea.

Опорним пунктом даного дослідження є цитата Федора Михайловича: «Ідея роману - в православ'ї. Що є православ'я? [3, 586]. Ідея роману і ідея Родіона Раскольнікова перетинаються в сюжетній дії. Якщо зазирнути глибше, можна побачити в підтексті роману модель гріхопадіння людини. В образі Раскольнікова показаний шлях гордині, який ми спробували простежити в ході даного дослідження.

Теоретичною базою, на якій будувалось дослідження, були наукові роботи М. Бахтіна «Проблеми поезики Достоевського», «Проблема соотношения автора и героя», О.Ковальова «Нарративные стратегии в творчестве Ф.М. Достоевского», В.Іванова «Достоевский и роман-трагедия».

Актуальність дослідження визначається незмінною актуальністю тем і питань, які піднімав Ф.Достоевський у даному творі. Діалектика людської душі, її поліфонічність, залежність людини від зовнішніх подій і головне – від подій внутрішніх. В названих працях були підняті питання щодо політики автора по відношенню до героїв його творів. Н.Н.Редько відмітив, що Достоевський зображує героїв «від пробудження самосвідомості до вищого розвитку» [5, 26].

Метою роботи є вивчення поезики межі в романі Ф.Достоевського «Злочин і кара», встановлення причинно-наслідкових зв'язків між гріхами гордістю і вбивством. Відповідно, завданнями дослідження стало: дослідити особливості існування ідеї в людській свідомості; визначити позиції автора по відношенню до героя в художньому творі; шляхом текстологічного аналізу віднайти у тексті відповідь на питання, поставлене в романі: «Чи хвороба спричиняє самий злочин, чи злочин супроводжується чимось подібним до хвороби?».

Виклад основного матеріалу. «Все в цьому романі – і долі людей, і їх переживання і ідея - присунути до своїх кордонів, все ніби готове перейти в свою протилежність, все доведено до крайності, до своєї межі. У романі немає нічого, що могло б стабілізуватися, виправдано заспокоїтися в собі, увійти в звичний плин біографічного часу і розвинуватися в ньому. Все вимагає зміни і переродження. Все показано в моменті незавершеного переходу» [1, 195].

«Згідно художньої думки Достоевського, справжнє життя особистості відбувається ніби в точці розбіжності людини із самою собою, в точці виходу її за межі всього, що є речовим буттям, яке можна підглянути, визначити та передбачити поза волею, «заочно». Справжнє життя особистості доступне тільки діалогічному проникненню в нього, якому воно саме у відповідь вільно розкриває себе» [2, 263].

Внутрішня мова Раскольнікова наповнена словами інших героїв, завдяки чому будується як низка живих і пристрасних реплік. Свідомість самотнього Раскольнікова стає ареною боротьби чужих голосів, які, відбившись в його свідомості, прийняли форму напруженого діалогу, в якому він намагається віднайти правду.

Кожен герой сприймається Раскольніковим як носій деякої ідеологічної позиції, як символ певного життєвого рішення тих самих ідеологічних питань, які його мучать. Досить людині з'явитися в його кругозорі, щоб він негайно ж став для нього втіленою відповіддю на його власне питання. Тому кожен зачіпає його за живе і отримує тверду роль в його внутрішньому мовленні.

«Самопізнання – домінанта побудови образу героя» [1, 73]. В людині завжди є щось, що тільки сам вона може відкрити у вільному акті самосвідомості і слова, що не піддаються заочним визначенням. «Життя героя переживається автором абсолютно в інших ціннісних категоріях, ніж він переживає своє власне життя і життя інших людей разом з ним – дійсних учасників в єдиній відкритій етичній події буття, – осмислюється в зовсім іншому ціннісному контексті» [2, 289].

Категорія випадку відіграє велику роль в житті героя. Як людина живе в Божому світі, герой живе в заданому автором світі. Збіги в житті Раскольнікова грають таку ж роль, яку відіграють прикмети в житті кожної людини. Вони дають можливість перекласти відповідальність з себе на «чорну кішку». Люди за всю історію свого існування накопичили стільки всіляких прикмет, що для кожного

випадку можна знайти відмовку. Адже це простіше, ніж звинуватити себе в тому, що десь не догледів, якесь доручення виконав абияк. *«Але Раскольников останнім часом зробився марновірним. І в усій цій справі він завжди потім схильний був бачити якусь дивну таємничість, начебто наявність якихось особливих впливів і збігів.»* [3, 64].

Насправді, збіги відбуваються в житті головного героя внаслідок його свідомої і підсвідомої зацикленості на одній темі. Він відчуває, що його підозрюють, що за ним стежать. Він видає себе тим, що жваво відгукується тільки на одну тему – тему вбивства. А навколишні, як запрограмовані, час від часу про це розмовляють. *«Дивним завжди здавався йому цей збіг...»* [3, 67].

До скоєння вбивства Раскольников кілька разів стає свідком розмови сторонніх людей, які говорять про стару. Студент за сусіднім столом назвав її адресу і почав повідомляти різні подробиці. Далі – більше. Студент вимовляє вголос ту ідею, яку Раскольников вже довго носить у своїй голові: *«Вбий її і візьми її гроші, з тим, щоб з їх допомогою присвятити потім себе служінню всьому людству і загальній справі...»*. [3, 66]. Цей епізод - далеко не випадковий. Саме студент дає Раскольникову ідею «виправдання» вбивства: *«За одне життя — тисячі життів, врятованих від гниття і розпаду. Одна смерть і сто життів натомість — та тут же арифметика!»* [3, 67].

Це – основа теорії Раскольникова, теорії про те, що для вищого розряду людей існують інші закони, зокрема «арифметика». Ідея про право на злочин видатної особистості не тільки сама по собі гріхозна і злочинна, вона певним чином впливає на людину, яка її створила і намагається перевірити на практиці. Для Достоєвського надзвичайно важливий цей шкідливий раціоналізм, який ігнорує людську душу.

У своїй теорії Раскольников також стверджував, що «затямарення розуму і занепад волі охоплюють людину наче хвороба, розвиваються поступово і доходять до найвищого свого моменту незадовго до вчинення злочину, тривають у тому ж вигляді в самий момент злочину і ще якийсь час після нього, залежно від індивіда», але вважав, що йому ця хвороба не страшна, оскільки його ідея не злочинна. [2, 289]

Ніцшевський Заратустра говорить: «...людина є щось, що має бути перевершено. Людина – це канат, натягнутий між твариною і надлюдиною, – канат над прірвою. В людині важливо те, що вона міст, а не мета: в людині можна любити тільки те, що вона – перехід і смерть» [6, 17].

В одній з своїх промов, в главі «Про три перетворення духу», Заратустра вказує на три стадії або метаморфози людського духу. Перша стадія це – стан верблюда, нав'юченого усілякими «ти повинен», стан рабства під ярмом «добра» сучасного суспільства, які пригнічують людину як важка ноша.

Друга стадія – лева, характеризується тим, що на ній людський дух скидає з себе весь цей тягар і створює свободу для створення «нових цінностей». З моменту перетворення верблюда на лева і починається перетворення людини в надлюдину. Ця стадія в процесі еволюції є попереднім ступенем і вичерпується одним лише запереченням. Наступна за нею стадія починається з моменту перетворення лева на дитину. В процесі реалізації надлюдини - це момент позитивний, період творчості. Ним завершується весь процес [6, 8].

Другу стадію можна вважати перехідною. В романі «Злочин і кара» їй відповідають періоди життя Раскольникова до і після вчинення злочину. Безперервна зміна настроїв, нервовість Раскольникова і атмосфера довкола нього говорить про непростий для людської душі перехід в якісно інший для неї стан, перехід однієї настанови в іншу, абсолютно не схожу на початкову.

«Де сталося гріхопадіння, там колись оселялась гордість, бо провісником першого є друге» [4, 153]. Основна причина злочину-гордість. Раскольников – людина гранично горда, і в наслідок цього відносить себе до якоїсь особливої касті, для якої вбивство не є чимось ганебним, а будь-яке кровопролиття є виправданим.

Раскольников влаштовує перевірку себе питанням: «Чи тварина я тремтяча або право маю?». Він претендує на якесь особливе визначення своєї особистості, на відміну від решти людей. Такого роду звеличування і визнання своєї винятковості – від гордості. Але, от невдача, потрібно довести самому собі, що ти на правду право маєш. Довести це можливо лише через скоєння злочину. Очевидна аналогія з гріхопадінням Адама і Єви, які повірили в слова змія-спокусника: «Будете, як боги». «Будете...», якщо порушите заборону, дану вашим Творцем. Так і Раскольников переступає божественну заповідь «Не убий», піддавшись гріху – гордості, бо «від однієї цієї пристрасті, без будь-якої іншої, хтось впав з неба» [4, 153].

Не варто вірити, що Раскольников, наважуючись на злочин, дійсно думає, в першу чергу, про благо для людства. Це лише нібито основна мотивація для постановки питання і, відповідно, подальшого експерименту. І бідність теж виявляється не найголовнішим приводом для злочину і для його

теорії на право злочину. У певний момент Раскольников зізнається, що був би щасливий, якби вбив «з того, що голодний був». Бідність частково сприяла розвитку хворого самолюбства, але саме самолюбство було найважливішим.

Перше вбивство він не просто задумав, він його виправдав, підвівши під нього теоретичну базу. Вбивство лагідної Лизавети, яке Раскольников вже не міг не вчинити, – нищівний удар по ідеї героя, початок її розпаду. Вже в момент скоєння злочину він переконується в неспроможності своєї теорії: злочин і совість несумісні. Друге вбивство ніяк не обґрунтоване, він навіть не замислюється про те, щоб його виправдати, а згодом майже навіть про нього не згадує.

Це відбувається не тому, що другий раз вбивати було легше, а тому, що функція совісті вимкнена. Його свідомість змінена гріхопадінням. Зрозуміло, він не став надлюдиною, так само, як Адам і Єва не стали богами. Просто він вже, в якомусь сенсі, інша людина, в душі якої зазвучала струна гордині. «Гордість є крайнім убозством душі, яка мріє про себе, що багата, і, перебуваючи в темряві, думає, що вона у світлі»[4, 155].

Це вже зміна свідомості, тому що він переступив межу, після чого, власне, друге вбивство не сприймається як вбивство. Всі його подальші внутрішні, моральні муки відбуваються не навколо жорстокості або якихось деталей вбивства, а навколо тієї миті, коли він прийняв остаточне рішення переступити межу заради того, щоб відчутти себе надлюдиною.

Виходить так, що не занесена над Альоною Іванівною сокира, не ця мить була переходом межі. Якась крапка неповернення була пройдена до цього - в той момент, коли він остаточно вирішив свій експеримент здійснити. Це крапка на прямій лінії життя, після якої ця лінія вже викривлена, змінена гріхопадінням.

Для такої людини добро і зло – це порожні вигадки, які склали слабкі люди, щоб стримати свавілля і агресію сильних. Ф.Ніцше казав, що така людина повинна стати по ту сторону добра і зла, тобто переглянути і переоцінити всі цінності, ідеали, правила і норми. Йому слід зрозуміти, що ніяких правил і норм немає, а вірніше, є тільки одне правило або закон – сила [6, 18].

Новий етап свідомості досягнуто: ідея починає реалізовуватися. Однак переродитися відразу всією істотою герой не може, *«серце не заспокоювалося ... навпаки»*. [3, 75]. Розум сприймає нову ідею, але натура живе ще в старому моральному порядку. Абстрактна мрія поступово опановує свідомість. Раскольников відчайдушно бореться з нею, жахається, намагається не вірити, вдає, що не знає. Щоб послабити опір, автор вводить мотив хвороби; патологічний стан героя постійно підкреслюється: після вбивства він чотири дні лежить в нервовій гарячці і хвороба його триває до кінця роману. Тільки хвороба може зломити «натуру» зневіреного романтика, перемогти відразу естетика перед мерзенністю вбивства. За переконанням Достоєвського, злочин прирікає злочинця на духовну смерть. Ця думка відбивається в стійкому порівнянні Раскольниковим своїх відчуттів з відчуттями засудженої до страти людини.

Зважившись на злочин, Раскольников *«увійшов до себе, мов засуджений до смерті»*. [3, 63]. Ідучи додому старої він думає: *«Так вірно ті, яких ведуть на страту, ліплять думками до всіх предметів, які їм зустрічаються на дорозі»*. [3, 74]. Після смерті Мармеладова і наступного візиту в його будинок, Раскольников помітив дивне відчуття, воно *«походило на відчуття засудженого до страти, якому раптом і несподівано оголошують прощення»*. [3, 182].

Подібні ототожнення аж ніяк не безпідставні, адже Раскольников вбив частину себе в злочині. Злочин сам по собі вже кваліфікується як «хвороба», і вся поведінка Раскольникова починається з нападу «волі і розуму» «в самий момент злочину» і весь час триває як хвороба.

Раскольников не відчував себе спроможним відповісти на питання, «чи хвороба спричиняє самий злочин, чи злочин, якимось через особливу природу свою, завжди супроводжується чимось подібним до хвороби». Про те, що хвороба почалася ще до вчинення злочину, свідчать численні описи фізичного і душевного стану героя: «нервові тремтіння його перейшло в якесь гарячкове, він відчував навіть, що його морозить, в таку спеку йому робилось холодно» [3, 54], «він тремтів, наче лист...»[3, 61], «він, стомлений і знесилений...»[3, 25], «він збагнути не міг, звідки взяв стільки хитрості, тим більше, що розум його часом начебто зовсім затьмарювався, а тіла свого він майже і не відчував...» [3, 76].

Скоївши злочин, Раскольников відчуває себе абсолютно хворим. Почавшись ще до злочину, після вбивства хвороба поширила сферу свого впливу на свідомість героя: «в першу мить він думав, що збожеволіє...»[3, 88], «він погано тепер тямив себе, чим далі, тим гірше...» [3, 87], «він не спав, але перебував у забутті...»[3, 87], «він лежав на дивані горілиць, ще не зовсім отямившись від недавнього забуття...» [3, 88], «голова наморочилася і боліла від жару...» [3, 92], «він відчув страшенне безладдя в думках, боявся, що кінець кінцем не зможе володіти собою...»[3, 94], «він відчував, що у

нього оніміли руки і ноги, наче їх відібрало, але й не пробував поворушитись...» [3, 132], «бліде обличчя Раскольнікова зашарілося, його неначе всього пересмикнуло; очі блиснули...» [3, 230].

Також є важливим й особливий стан містичного розриву героя з людською сім'єю. Він відбувається десь на межі соціального (бідності) і психологічного (хвороби) станів. Схильність Раскольнікова до самотності була йому властива з самого початку, але вона різко посилилася після скоєного ним злочину, він «як ніби ножицями відрізав себе сам від всіх і всього». [3, 113].

Відчуження, відрив від суспільства, народного ґрунту, з точки зору Достоевського, - справжній гріх. Показово, що Раскольніков відчуває свою безмежну самотність і не переймається з цього приводу. *«В серці його було порожньо й глухо. Навіть нудьга минула... Цілковита апатія змінила її»*. [3, 166-167].

Раскольніков тепер з презирством згадує про страхи і привидів. Відбулось остаточне прийняття героєм нових моральних настанов, результатом чого стала повна відірваність Раскольнікова від навколишнього світу.

Таким чином, можемо зробити висновок, що між внутрішнім станом героя і подальшими діями є прямий взаємозв'язок. Достоевський дає Раскольнікову повну свободу, але й робить його відповідальним за свої вчинки. Гріховна ідея призводить героя до гріхопадіння, подальші зміни в свідомості відбувались шляхом болісних перетворень. Наявність в тексті роману описів духовних, душевних і фізичних станів Раскольнікова, підтверджують, що від самого початку здорова людина не здатна на злочин. Отже, не злочин є причиною хвороби, а хвороба – причиною злочину. У даній роботі було проведено дослідження поетики межі роману «Злочин і кара» на прикладі образу Раскольнікова. Доцільним видається розробка даної теми по відношенню до інших персонажів твору.

Література

1. Бахтин М.М. Проблемы поэтики Достоевского. / М.М.Бахтин - М.: «Художественная литература», 1972. – 73 с., 195.
2. Бахтин М.М. Проблема соотношения автора и героя. / М.М.Бахтин // Эстетика словесного творчества. - М.: Искусство, 1986.- с.263, 289.
3. Достоевский Ф.М. Преступление и наказание. / Ф.М.Достоевский// Собр.соч.в 12т. – М.: «Правда», 1982.
4. Преподобный Иоанн Лествичник Лествица/Преподобный Иоанн Лествичник – М.: Сретенский монастырь, 2002. – с. 153, 155.
5. Редько Н.Н. Художественная форма выражения социального протеста в романах Ф. М . Достоевского// Н.Н.Редько // Филологические науки. – 1988. – №3. – с. 26–30.
6. Ницше Ф. Так говорил Заратустра. Книга для всех и ни для кого./ Фридрих Ницше, В.В.Рынкевич, под ред. И.В.Розовой. – М.: "Интербук", 1990.

References

1. Bakhtin M.M. (1972). Problems of Dostoevsky Poetics. Moscow: «Khudozhestvennaya literatura » [in Russian].
2. Bakhtin M.M. (1986). Problems of the proper relations between an author and a character. Moscow: «Iskusstvo,» [in Russian].
3. Dostoevskiy F.M. (1982). Crime and Punishment. Moscow: «Pravda» [in Russian].
4. Prepodobnyy Ioann Lestvichnik (2002). Lestvitsa. Moscow: «Sretenskiy monastyr» [in Russian].
5. Redko N.N. (1988). Art form of the manifestation of the social protests in F. M . Dostoevsky novels, 3 [in Russian].
6. Nietzsche F. (1900). As Zaratustra said. V.V.Rynkevich (Trans), I.V.Rozovoy (Ed.). Moscow: «Interbuk» [in Russian].